

למה הסכם הגרעין טוב לישראל?

כל הסיבות לכך שהסכם הגרעין הוא
החלופה הריאלית הטובה ביותר לביטחון ישראל

מאת: אבישי בן ששון-גורדיס

ההסכם בין איראן לבין המעצמות יקבע את עתידה של תוכנית הגרעין האיראנית בעשורים הקרובים. ממשלת נתניהו הכריזה עוד במהלך המשא ומתן כי ההסכם המתגבש מבשר את סופה של מדינת ישראל, וגם בשמאל נשמעו קולות המצטרפים למקהלת מבשרי הקץ. אך בכירי מערכת הביטחון הישראלית מעידים כי ההסכם דווקא יאפשר להסיר את איראן מראש רשימת האיומים על ישראל, ולהפנות אנרגיות, תקציבים ומשאבים חיוניים לכיוון איומים אחרים. משיחות שקיימנו עם גורמים רבים בצמרת הביטחונית בישראל עולה כי רובם תומכים, שלא לציטוט, בהסכם עם איראן, ומחווים את דעתם המקצועית כי חתימתו עדיפה במובהק על החלופות הריאליות. בהמשך המסמך מובאים ציטוטים מפי בכירי מערכת הביטחון, שהתבטאו בנושא בפומבי. במילים אחרות, ההסכם שגובש טוב לישראל, ובעיקר – עדיף על פני כל אפשרות ריאלית אחרת. לפניכם חמש נקודות שמסבירות למה:

נקודות מרכזיות

1. ההסכם עם איראן ירחיק אותה למרחק שנה מצבירת החומר הגרעיני הדרוש לייצור פצצת גרעין, וישאיר אותה שם בעשר השנים הקרובות, תחת פיקוח אינטנסיבי. הפיקוח הבינלאומי ימשך גם בתום תקופה זו.
2. כששיחות הגרעין יצאו לדרך הייתה איראן במרחק חודש וחצי מהשגת החומר הגרעיני הדרוש לפצצת גרעין, ואלמלא נפתח המו"מ מול המעצמות – שגם אליו התנגד נתניהו – היום הייתה איראן קרובה לנקודה זו עוד יותר. הודות לשיחות עם המעצמות נסוגה תוכנית הגרעין האיראנית לאחור, לראשונה זה יותר מעשור. במילים אחרות, אילו היה המערב מקבל את עצתו של נתניהו ולא פותח בסבב השיחות האחרון, היום הייתה איראן קרובה בהרבה להשגת פצצה גרעינית.
3. לא קיימת חלופה טובה יותר להסכם. האפשרויות הקיימות גרועות בהרבה:
 - תקיפה ישראלית באיראן: בתרחיש האופטימי, תקיפה ישראלית תדחה את תוכנית הגרעין בשנתיים. המחיר שלה יהיה מלחמה עם איראן, אליה צפויים להצטרף גם חזבאללה וחלק מהארגונים בעזה. בתרחיש כזה, בתום שנתיים תוכל איראן להסתער לפצצה, כשבדידה תירוץ משכנע לצורך שלה בנשק גרעיני. אפשרות זו איננה אפקטיבית עבור ישראל, בוודאי בהשוואה להסכם שדוחה בעשור את תוכנית הגרעין, ומותיר לגיטימציה גבוהה לפעולה ישראלית במקרה של הפרה איראנית.
 - תקיפה אמריקאית באיראן: תקיפה אמריקאית תדחה את תוכנית הגרעין בכארבע שנים. עם זאת, כל עוד אין הסכם מול איראן, וכל עוד איראן לא הפרה אותו – תקיפה אמריקאית לא תצא לדרך. כפי שהראה קמפיין הבחירות של מיט רומני ב-2012, לא משנה מאיזו מפלגה יבוא הנשיא האמריקאי הבא –

הוא יהסס מאד להורות על תקיפה באיראן ויצטרך עילה משמעותית מאוד כדי לגרור את הציבור האמריקאי העייף למלחמה נוספת במזרח התיכון, במיוחד לאור הזיכרונות הכאובים מהמלחמה בעיראק (שלבסוף התברר שכלל איננה מפתחת נשק לא קונבנציונלי).

- **המשך המצב הקיים:** ללא הסכם הייתה איראן מתקרבת לפצצה, ולא ניתן היה להטיל עליה סנקציות נוספות בשל התנגדות רוסיה וסין (שסירבו להחריף את הסנקציות ללא מו"מ). לכל סבב שיחות עתידי הייתה מגיעה איראן כשהיא קרובה יותר לפצצה, ולכן בעמדת מיקוח חזקה יותר.

4. נתניהו טוען כי בחסות ההסכם, איראן תהיה בעוד עשר שנים במרחק נגיעה מפצצה – ללא הסכם, היא הייתה נמצאת במצב זה כבר כיום.

5. בשל העמדה הלעומתית שאימץ נגד המו"מ כולו, נתניהו איבד כל הזדמנות להשפיע על התהליך ולשפר אותו. בנוסף, הוא פגע באפשרות של ישראל לתאם עם שותפותיה בעולם את הפיקוח המודיעיני על איראן, וחיבל בסיכוי להגדיל את הערובות הביטחוניות שתקבל ישראל כתוצאה מההסכם.

מה יש לאיראן כיום?

מסלול האורניום. ייצור פצצה במסלול זה מתבצע במתקני העשרת אורניום. באיראן פועלים כיום שני מתקני העשרה תת-קרקעיים – נתנז ופורדו. בסך הכל מותקנות במתקנים 19,000 אלף צנטריפוגות, מהן 18,000 מהדור הראשון, ועוד 1,000 חדישות יותר שביכולתן להעשיר אורניום במהירות גבוהה פי שניים. מבין הצנטריפוגות מהדור הראשון, כ-9,000 משמשות באופן פעיל להעשרת אורניום. בנוסף, האיראנים אוחדים בכ-8 טון אורניום ברמת העשרה נמוכה, שמוכנות להמשך העשרה. את כמות החומר ברמת העשרה נמוכה הדרושה לייצור פצצה ראשונה השיגו האיראנים כבר בשנת 2009.

מסלול הפלוטוניום. ייצור פצצה במסלול זה מתבצע בכורים גרעיניים. באיראן פועל כיום כור גרעיני אחד, הממוקם בבושהר ומשמש לייצור חשמל. גם אם הייתה רוצה, איראן לא הייתה יכולה למצות את מעט הפלוטוניום שהיא מפיקה בכור זה, כיוון שהיא מחויבת להעבירו לרוסיה על פי הסכם ההפעלה של הכור. במקביל, בונה איראן כור מים כבדים באראק, שמתאים יותר מהכור בבושהר לייצור נשק גרעיני. חלק ניכר מתשתיות הכור באראק כבר עומדות על תילן.

וכמה זמן יקח לה לייצר נשק גרעיני?

איש אינו יודע מה פרק הזמן המדויק הדרוש לאיראן על מנת לפתח את מתקן הנפץ הגרעיני ולהתאים אותו לראש קרב של טיל, אך ההערכות הן שמדובר בחודשים בודדים לכל היותר. לפיכך, השאלה האמיתית היא כמה זמן יקח לה להעשיר די חומר בקיע על מנת להפעיל מתקן נפץ ראשון – משום שאת שאר העבודה קל יותר להסתיר, ולכן קשה יותר לתקוף. על פי ההערכות, איראן זקוקה כיום לחודש וחצי כדי להעשיר די חומר לפצצת גרעין ראשונה. זה המצב מאז נובמבר 2013, אז נחתם הסכם הביניים בין איראן לבין המעצמות, אשר הקפיא את תוכנית הגרעין שלה והסיג אותה לאחור בתמורה להקלה מסוימת בסנקציות המוטלות עליה. נתניהו, אגב, התנגד חריפות לאותו הסכם, שבלעדיו הייתה היום איראן קרובה יותר לפצצה גרעינית.

למה מתחייבת איראן בהסכם הגרעין?

מסלול האורניום.

זמן הפריצה האיראני יוארך לשנה לפחות, וישאר כזה ב-10 השנים הקרובות. לשם כך תיאלץ איראן לפרק שני שלישים מהצנטריפוגות שבידיה, ותיוותר עם כ-6,000 צנטריפוגות מהדור הראשון בלבד, מתוכן כ-5,000 ישמשו להעשרת אורניום. 1,000 הצנטריפוגות הנותרות יותקנו בפורדו, אך כל שימוש בהן לצורך העשרת אורניום או מחקר בנושא ייאסר לחלוטין למשך 15 שנים. הצנטריפוגות המפורקות יאוחסנו במתקנים שעליהם תפקח הסוכנות הבינלאומית לאנרגיה אטומית (סבא"א). בנוסף, איראן תורשה להחזיק רק 300 ק"ג של אורניום מועשר לרמה נמוכה ב-15 השנים הקרובות – כשליש מהכמות הדרושה לפצצה אחת, ו-2 אחוז בלבד מהכמות שבידיה כרגע. בנוסף, על איראן יוטלו מגבלות בתחום המחקר והפיתוח של צנטריפוגות מתקדמות למשך 8-10 שנים.

מסלול הפלוטוניום.

הכור באראכ, אשר מתאים לייצור נשק גרעיני, יתוכנן מחדש כך שלא יתאים לייצור פלוטוניום באיכות צבאית. הרכיבים בכור שכבר נבנו והותאמו לייצור נשק גרעיני יושמדו או יסולקו מאיראן, ועל איראן ייאסר לבנות כורי מים כבדים חדשים ב-15 השנים הקרובות. מוטות הדלק מהכור בהם נמצא הפלוטוניום יסולקו מאיראן גם הם, וייאסר עליה לבנות את המתקנים הדרושים כדי למצות מהם פלוטוניום למשך 15 שנים.

פיקוח.

בכדי להבטיח שאיראן עומדת בתנאי ההסכם, היא תחויב להעניק לפקחי הסוכנות הבינלאומית לאנרגיה אטומית גישה רציפה לכל מתקני הגרעין שלה, כולל ביקורות פתע. בנוסף, במשך 20 שנה תינתן לסבא"א גישה למערכי ייצור הצנטריפוגות של איראן, ובמשך 25 שנים גם למכרות האורניום ולאתרים בהם מיוצרים חומרי גלם להעשרת אורניום. איראן תידרש לעדכן את סבא"א בכל תוכנית לבניית אתרי העשרה נוספים, עוד בטרם תחל בנייתם. סעיפים אלה נועדו להבטיח שאיראן לא תעסוק בפעילות אסורה באתרים לא מוצהרים: הפיקוח על החומר הגרעיני עוד משלביו המוקדמים של תהליך ההעשרה נועד להבטיח שלא יוסט חומר למתקנים חשאיים, ואילו הסעיף המחייב הצהרה מוקדמת נועד להבטיח שאם תיתפס איראן בכל שלב של תכנון או בנייה – לא תוכל לטעון להגנתה כי התכוונה להצהיר על המתקן בהמשך.

מחקר.

כדי להבטיח שאיראן לא תעסוק במחקר בתחום הגרעין הצבאי בעתיד, המעצמות מעוניינות לפקח גם על אתרים צבאיים בשטחה. איראן התנגדה לכך בטענה שמעבר לסודות הגרעין יש לאיראן, כמו לכל מדינה, סודות צבאיים שזכותה להגן עליהם. על פי ההסכם, הפקחים הבינלאומיים יקבלו גישה למתקנים הצבאיים כדי לוודא שלא נעשה בהם שימוש בחומרים רדיואקטיביים, אך יידרשו לתת התראה שתאפשר לאיראן לערער על הצורך בביקור. בכל מקרה, בתום תהליך שיימשך עד 24 ימים מיום הגשת הבקשה תידרש איראן לציית להכרעת הוועדה, בה יש למערב רוב.

שיתוף פעולה מלא עם הסוכנות הבינלאומית לאנרגיה אטומית.

בראשית שנות האלפיים עסקה איראן בחקר טכנולוגיות חיוניות לפיתוח מתקן נפץ גרעיני. עקב החשש מפני פלישה אמריקאית, ב-2003 עצרה איראן את המחקר, או לכל הפחות הגבילה אותו משמעותית; למרות זאת, הפעילות נחשפה והובאה לידיעת סבא"א. עד היום מתעקשת איראן שהמחקר המדובר יועד לצרכים שאינם גרעיניים, אך במסגרת הסכם הקבע נאותה לשתף פעולה עם חקירה שבסופה, עד חודש דצמבר 2015, תפרסם סבא"א דוח המסכם את הסוגיה. על פי פרסומים בנושא, הפשרה היא כי הדוח יציג את הפעילות האיראנית האסורה ולציידה את הנרטיב האיראני לפיו מדובר במחקרים שמותר היה לה לערוך וכי גורמים חיצוניים פעלו להשחיר את שמה. בכל אופן איראן תתחייב שלא לעסוק בפיתוח טכנולוגיות שיכולות לשמש לצורכי גרעין צבאי, בלי קשר לשאלה אם ניתן להצדיק אותן בצרכים קונבנציונליים.

סנקציות.

בתמורה לעמידתה בסעיפי ההסכם יוסרו מאיראן הסנקציות שהוטלו עליה על ידי מועצת הביטחון של האו"ם והאיחוד האירופי, ויוקפאו הסנקציות שהטיל עליה הקונגרס האמריקאי בתחום הגרעין. המשק האיראני סובל מנזקים כלכליים קשים כתוצאה מהסנקציות הבינלאומיות, והן אלה שהובילו את הנשיא רוחאני לקדם את המו"מ עם המעצמות. האיראנים דרשו להסיר את כל הסנקציות עם השגת ההסכם, ואילו המעצמות דרשו להסיר רק לאחר שההסכם ייושם – על כן ההחלטה על הסרת הסנקציות תתקבל לפני היישום, אך תיכנס לתוקף רק אחריו. התרגיל המילולי הזה נועד לאפשר למשטר האיראני להצדיק בפני הציבור האיראני מדוע הסנקציות אינן

מבוטלות מיד. בפועל, עד שיוסרו הסנקציות ידרשו שנים, וחלקן יוסרו רק בעוד כעשור. אך גם לאחר החתימה על ההסכם, ימשיך לרחף מעל איראן האיום במנגנון החזרה מיידית (Snap Back) של הסנקציות הבינלאומיות. הסנקציות במועצת הביטחון יוכלו להיות מופעלות מחדש תוך 65 ימים אם אחת המעצמות תטען כי איראן מפרה את ההסכם, ותידרש החלטה של מועצת הביטחון למנוע את חזרתן לתוקף.

אז מה קורה עכשיו?

כעת, משהושלם ההסכם, יצטרכו שני הצדדים לאשר אותו. עבור רוב השותפות למו"מ לא מדובר בצעד מסובך, אך באיראן ובארה"ב התהליך מורכב יותר. באיראן יעבור ההסכם לאישור המנהיג האיראני והמועצה העליונה לביטחון לאומי הכפופה לו. בארה"ב יועבר ההסכם לעיון הקונגרס שידון בו במשך 60 יום. אם הקונגרס האמריקאי יתמוך בהסכם או אם לא יצליח להכריע לגביו, יוכל הנשיא אובמה להסיר את הסנקציות המוטלות על איראן. אם הקונגרס יצביע נגד ההסכם – יצטרך אובמה להטיל וטו על ההחלטה, ולא יוכל להקפיא או להסיר סנקציות למשך תקופה מוגבלת בזמן. כדי להתגבר על הוטו יצטרכו הרפובליקנים להשיג רוב של שני שלישים מהסנאט מה שידרוש את הסכמת חלק מהדמוקרטים שספק רב אם ביכולת מתנגדי ההסכם לגייס. לאחר אישור ההסכם תיישם איראן את ההסכמות המפורטות בו – ורק לאחר יישום ההסכם יוסרו הסנקציות המוטלות על איראן.

מה יקרה בעוד 15 שנים?

בעוד 15 שנים זמן הפריצה של איראן לפצצה גרעינית יתקצר משמעותית, אך הקהילה הבינלאומית תוסיף לפקח על פעולותיה בהתאם להסכם. איראן תוכל להעשיר אורניום בכמויות גדולות יותר, באמצעות צנטריפוגות מתקדמות ויותר לה לבנות כורי מים כבדים חדשים. עם זאת, גם אז ייאסר עליה לעסוק בפיתוח גרעין צבאי, וכל הפרה של סעיף זה תגרור צעדים בינלאומיים נגדה. יש לציין כי ללא ההסכם, איראן הייתה מגיעה למצב דומה בעתיד הקרוב מאוד.

מי מבטיח לנו שאיראן לא תפר את ההסכם?

לאיראן היסטוריה ארוכה של הפרת דרישות הקהילה הבינלאומית, בין היתר בנושא הגרעין. איש אינו יכול להבטיח שאיראן לא תנסה להפר את ההסכם הנוכחי, וגם המעצמות אינן סומכות עליה שתדבק בו. לכן ההסכם בנוי כך שיקשה על איראן להפר אותו: כיום, אם איראן תנסה לפרוץ לפצצה, ביכולתה להשיג די אורניום מועשר למתקן נפץ ראשון בתוך חודש וחצי, מה שיקשה מאוד על הקהילה הבינלאומית לעצור אותה בזמן. בעקבות החתימה על ההסכם, גם אם איראן תנסה לפרוץ לפצצה – תהיה לארה"ב ולשחקנים נוספים בזירה הבינלאומית, בהם ישראל, שנה לגלות את ההפרות לפני שאיראן תשיג די חומר למתקן נפץ ראשון. מצב עניינים זה מגביר לאין שיעור את יכולת הפיקוח של המעצמות על הפעילות האיראנית בתחום הגרעין, בין אם תמלא אחר ההסכם ובין אם תפר אותו.

הרחקת איראן מהפצצה נובעת משילוב של מספר גורמים: צמצום כמות החומר המועשר באיראן מכ-8,000 ק"ג כיום לכ-300 ק"ג אורניום; הגבלת מספר הצנטריפוגות במדינה; והפעלת פיקוח צמוד שיקשה על איראן להסיט חומר בקיע למתקנים סודיים – גם אם תצליח לבנות אותם בחשאי. החשש המהותי, אם כך, איננו מפני הפרה

גורפת של ההסכם, גירוש הפקחים הבינלאומיים והסתערות על הפצצה, אלא מפני כרסום זוחל בסעיפי ההסכם. לפיכך, המעקב המודיעיני אחר איראן יימשך גם לאחר השגת ההסכם, כדי לאפשר גילוי מוקדם של הפרות, במידה שיהיו כאלה.

מה לגבי תוכנית הטילים האיראנית, תמיכתה בטרור והפרת זכויות האדם בשטחה?

זהו הסעיף השני במחלוקת בהסכם. במה מדובר? על איראן מוטלות סנקציות שונות, בגין פעילותה בתחום הגרעין, הפרת זכויות האדם בתחומה ותמיכתה בטרור. על פי ההסכם החדש, לא כל הסנקציות יוסרו, ולא מיד. האמברגו המוטל על הנשק הקונבציונלי של איראן יוסר בעוד חמש שנים, והסנקציות המוטלות על הטילים הבליסטיים של איראן יוסרו בעוד שמונה שנים – כל זאת, כמובן, בתנאי שאיראן תעמוד בהתחייבויותיה למערב. על אף הסייגים, מדובר בסעיף בעייתי, שארה"ב ומדינות אירופה לא התכוונו לאשר. מי שכפו את הכנסת הסעיף להסכם היו דווקא רוסיה וסין: אותן מדינות בדיוק שנתניהו, ליברמן וגורמים אחרים בימין טוענים כבר שנים שיחליפו את המערב כמוקד יחסי החוץ של ישראל.

מי ירוויחו ומי יפסידו מההסכם?

כמו בכל הסכם טוב, אף צד איננו מאוכזב לחלוטין ואף צד איננו מרוצה לגמרי: **איראן** מרוויחה את הסרת הסנקציות הקשות שהוטלו עליה בעקבות תוכנית הגרעין, סנקציות שפגעו ביציבות המשטר. בנוסף, בעוד 15 שנה איראן תוכל לזנק לקראת יכולת גרעין צבאית, משוחררת ממגבלות רבות המוטלות עליה כיום. עם זאת, איראן נאלצה לקבל הגבלות חריפות על יכולתה הגרעינית, משטר פיקוח בינלאומי אינטנסיבי וביטול רבים מהישגיה בתחום. מבחינת הציבור באיראן, זכו השמרנים בהישג בדמות הכרה בינלאומית בזכות האיראנית להעשיר אורניום, ובמה שיוכלו להציג כעמידה איתנה בפני המערב. במקביל, ההסכם, שנתפס כהישג לרוחאני ולכוחות המתונים יותר באיראן, צפוי לגרור היפתחות מסוימת למערב וכך להחליש את אחיזת משמרות המהפכה במדינה.

הקהילה הבינלאומית, מצדה, זכתה בהסכם שיגביל משמעותית את היכולת האיראנית להתקדם לקראת פצצה גרעינית, שיגביר את הפיקוח עליה ושיאפשר לחברות מערביות לחזור להשקיע בשוק האיראני. הסגת תוכנית הגרעין האיראנית לאחור מאפשרת מרחב בלימה במקרה של ניסיון פריצה איראני לפצצה, ומפחיתה את איום הגרעין המיידי במזרח התיכון ועל ישראל בפרט. בנוסף, פתרון סוגיית הגרעין עשוי לאפשר שיתוף פעולה בין המערב לאיראן, שעשוי להוביל להחלפת שלטון אסד בסוריה ולקידום יציבות במדינה. עם זאת, הקהילה הבינלאומית נאלצה לוותר על הדרישה לפירוק מוחלט של תשתיות ההעשרה של איראן, על הסנקציות בתחום הנשק והטילים ומסתמן כי תוותר גם על קבלת האחריות האיראנית על מחקרי הגרעין שביצעה בעבר.

למה ההסכם טוב לישראל?

ההסכם איננו אידיאלי אך הוא הפתרון הטוב ביותר שניתן להשיג כיום, ועדיף על כל פתרון אחר שפתוח בפני ישראל בהתמודדותה עם איום הגרעין האיראני, כפי שמעידים גורמים ביטחוניים בכירים בישראל.

ראש המוסד לשעבר מאיר דגן, למשל, הגדיר את טענתו של נתניהו כאילו בעקבות ההסכם זמן הפריצה של איראן יהיה קטן משנה – בתור "בולשיט". ראש אמ"ן לשעבר עמוס ידלין הסביר כי ההסכם יעכב את תוכנית הגרעין האיראנית בשנים רבות, ועל כן אין כל סיבה לטעון שההסכם רע. בנוסף, הדגיש כי ההסכם רחוק מ"להלבין" את איראן בעיני העולם, וטען שיש לבחון את ההסכם המוצע ביחס לאלטרנטיבות האחרות העומדות בפני ישראל. ראש המוסד לשעבר אפרים הלוי העיד כי תוכנית הגרעין האיראנית איננה מהווה איום קיומי על ישראל, וכי בהסכם עם איראן יתרונות רבים: הפחתת מספר הצנטריפוגות במדינה, הגבלת מתקן ההעשרה פורדו למטרות מחקר בלבד, ועוד. הלוי הוסיף כי תקיפה צבאית באיראן לא תהיה אפקטיבית, ולא תעצור את תוכנית הגרעין. ראש השב"כ לשעבר יובל דיסקין פרסם במרץ האחרון הודעה לפיה "נתניהו נכשל כמעט בכל תחום מרכזי. כשבוחנים את מצב הגרעין האיראני מאז הוא עלה לשלטון הנתונים מדהימים: בתחילת הקדנציה השנייה של נתניהו (2009) היו באיראן כ-6,000 צנטריפוגות להעשרת אורניום. היום מותקנות שם יותר מפי שלוש. עד 2009 ייצרה איראן כ-1,000 ק"ג של אורניום מועשר. המספר הזה גדל פי עשר ויותר. בשנים האלה איראן הקימה מפעל העשרה תת-קרקעי ובנתה כור מים כבדים שיוכל לייצר פלוטוניום. אבל הנזק האסטרטגי החמור מכל הוא דרדור היחסים עם ארה"ב. לאחר שנכשל בגדול בפעילות האופרטיבית לבלימת תוכנית הגרעין האיראנית, נתניהו עבר להתנהלות מדינית לעומתית מול הממשל האמריקאי. כשאנו עוסקים בארה"ב עלינו להיזהר שלא לסכן את מערכת היחסים האסטרטגית שנבנתה כאן. אלו מערכות היחסים הטובות ביותר הזכורות לי אי פעם עם קהילת המודיעין והביטחון האמריקאית. פגיעה בהן היא נזק אסטרטגי ליכולותיה הביטחוניות של מדינת ישראל". דיסקין הוסיף כי "נתניהו לא מסוגל להוביל מהלך מדיני, וכבר הוכיח את עצמו כמי שלא מסוגל לקבל הכרעות היסטוריות בשום תחום, כולל הגרעין האיראני – תחום שאני טוען מזמן שנתניהו מונע בו ממניעים משיחיים". גם היועץ ביטחון לאומי לשעבר עוזי ארד הגדיר את ההתנהלות של נתניהו ביחס לגרעין האיראני כ"גול עצמי".

מדוע ההסכם עדיף? ראשית, ההסכם המתגבש ירחיק את איראן שמצויה כיום במרחק חודשים בודדים לפצצה, למרחק של שנה לפחות מפצצה ב-10 השנים הקרובות. במהלך שנים אלה ניתן יהיה לשכלל את תרחישי החירום לטיפול בגרעין האיראני, וגם בסופן כלל לא ברור שאיראן תפרוץ לפצצת גרעין. בנוסף, הממשל האמריקאי מציע לישראל במסגרת ההסכם שדרוג לערביותיה הביטחוניות, שיוכל לשמש לשיפור המעקב המודיעיני והמוכנות המבצעית לפעולה נגד איראן. נתניהו, אגב, הורה להקפיא את המו"מ בנושא.

פתרון זה עדיף על כל אחת מהחלופות הקיימות:

תקיפה צבאית ישראלית באיראן. גם בהנחה שתקיפה צבאית ישראלית עדיין עומדת על הפרק, מידת האפקטיביות שלה בבלימת תוכנית הגרעין לא ברורה. אפילו בתרחיש האופטימי, תוצאותיה יהיו דחיייה של שנתיים בתוכנית הגרעין האיראנית, ולא עצירה שלה. בתום השנתיים הללו תוכל איראן לפתח שוב את התוכנית שלה באמצעות החומר שהעשירה, אך הפעם יהיה בידיה גם טיעון נהדר שיצדיק פיתוח נשק גרעיני. לא בכדי מעריכים מומחים רבים כי לאחר תקיפה באיראן, יאיצו האיראנים את תוכנית הגרעין. מעבר לכך, תקיפה באיראן מסכנת את ישראל במלחמה מול איראן, מול חיזבאללה, ואולי גם להתלקחות בעזה בה פועל ארגון החסות האיראני, הג'יהאד האסלאמי. בנוסף, שימור המוכנות לתקיפה עולה לישראל מיליארדי דולרים אותם ניתן יהיה להשקיע כעת באפיקים אחרים, ביטחוניים או אזרחיים.

תקיפה צבאית אמריקאית באיראן. לאמריקאים אמנם יש יכולת צבאית לתקוף באיראן ולגרום לנזק משמעותי, שיוכל לעכב את תוכנית הגרעין האיראנית בארבע שנים. עם זאת, תקיפה אמריקאית אינה עומדת על הפרק, ולא עמדה באמת על הפרק גם בימי ממשל בוש הבן. הציבור האמריקאי, מצולק מהמלחמה בעיראק אליה נגרר

בתואנות שווא על פיתוח נשק בלתי קונבנציונלי במדינה, לא שש לקראת הסתבכות נוספת במזרח התיכון. גם בזירה הבינלאומית, האמינות האמריקאית נפגעה קשות כשהתברר שבעיראק לא היה נשק אסור. רוב מוחלט של הציבור בארה"ב תומך בהסכם עם איראן, למרות האמון הנמוך שהוא רוחש לטהראן ולמרות אהדתו לישראל. בתנאים אלה, הסיכוי שממשל אמריקאי יצא למבצע באיראן נמוך מאד. דווקא חתימה על ההסכם תקנה לאמריקאים את הלגיטימציה, מבית ומחוץ, לתקוף באיראן במידה ותפר את ההסכם ועשויה לתת לציבור האמריקאי את זמן ההחלמה הדרוש לו כדי להתכונן לפעולה נוספת במזרח התיכון.

המשך הסנקציות הבינלאומיות על איראן. הסנקציות הקיימות על איראן היו אפקטיביות, בין היתר, לאור הקונצנזוס הבינלאומי להטלתן, שכלל גם את רוסיה וסין. הקונצנזוס הזה נוצר בעקבות הסרבנות האיראנית לפשרות בסבב ההידברות בין איראן לארה"ב עם כניסתו של אובמה לתפקיד, ולאחר הפרות איראניות של החוק הבינלאומי. עם זאת, הסנקציות נועדו להביא את איראן לשולחן הדיונים, ולא ניתן יהיה לשמר אותן – ובוודאי שלא להחריף אותן – ללא מו"מ.

יש לזכור כי לפני המו"מ, האיראנים היו במצב מתקדם מכפי שהם מצויים בו כיום. ללא הסכם, ישראל הייתה נותרת בלא מרחב התרעה מספיק כדי לבלום את איראן, והיה עליה לצאת לתקיפה, על השלכותיה הבעייתיות, או להשלים עם איראן גרעינית. בתרחיש כזה, גם אם היו הסנקציות מביאות את איראן לשולחן הדיונים בסופו של דבר, התקדמותה בתוכנית הייתה מאפשרת לה להקשיח עמדות מול המעצמות. התמדה במדיניות הסנקציות, אם כך, לא הייתה בולמת את תוכנית הגרעין האיראנית, לא הייתה תורמת להשגת הסכם טוב יותר בעתיד, ואף הייתה עלולה להחמיר את מצבן של המעצמות ושל ישראל בכל מו"מ עתידי.

איך בונים פצצת אטום?

כדי להבין כיצד ימנע ההסכם מאיראן לייצר פצצת אטום, כדאי לדעת, בקווים כלליים, איך בונים אחת כזו. על מנת ליצור פצצת אטום, יש צורך בחומר בקיע (מה שמתפוצץ), במתקן נפץ (המכשיר שמפוצץ את החומר הבקיע) ובפלטפורמת נשיאה (מה שמביא את מתקן הנפץ למקום שאותו רוצים לפוצץ). לגבי פלטפורמת הנשיאה – האיראנים כבר מחזיקים בטילים בליסטיים ארוכי טווח שביכולתם לשאת מתקן נפץ עד ישראל. לגבי מתקן הנפץ – איראן הפסיקה לעבוד על פיתוחו לפני מספר שנים לאחר שהמחקר שלה בנושא נחשף, וממילא נראה שפיתוח של מתקן כזה לא יארך זמן רב. מה שנותר הוא השגת החומר הבקיע, תהליך ארוך שבו איראן הייתה ממוקדת בשנים האחרונות, ואשר בבלימתו עוסק ההסכם הנוכחי.

איך משיגים חומר בקיע?

על מנת לייצר פצצת אטום אחת יש לאגור כ-15 ק"ג אורניום מועשר לרמה של 90%, או כ-6 ק"ג פלוטוניום. מכאן שיש שני מסלולים להשגת פצצה: מסלול האורניום והמסלול הפלוטוני, שניהם מצריכים אורניום, ואיראן התקדמה בשניהם.

האורניום בטבע מתחלק לשני סוגים: אורניום לא בקיע (U238) ואורניום בקיע (U235), המהווה רק כ-0.7% מהאורניום בטבע. על מנת להשתמש באורניום, יש להעלות את שיעור האורניום הבקיע בתוכו. לכך מיועדות הצנטריפוגות, אשר מסננות את האורניום על ידי סיבובו במהירות כזו ששני סוגי האורניום נפרדים, כך שניתן לאסוף את החומר הבקיע. בשלב זה שבים ומסננים את החומר, עד ששיעור החומר הבקיע באורניום עולה. תהליך

זה נקרא העשרה. כאשר אורניום מועשר לרמה נמוכה (3.67% של U235) הוא מתאים לשמש כדלק לכורים גרעיניים. זהו התירוץ של איראן לצורך שלה ביכולות העשרת גרעין. את החומר המועשר לרמה נמוכה ניתן לשוב ולהזין בצנטריפוגות ולהעשיר אותו עוד: המשך העשרה יכול לשמש לכורי מחקר (20%), להנעת צוללות גרעיניות (60%) או לנשק גרעיני (90%). מכל טון של אורניום מועשר לרמה נמוכה ניתן לייצר חומר בקיע שיספיק לפצצת אטום אחת. חשוב להבין שלאחר שאורניום מועשר לרמה של 3.67% נעשתה כבר רוב עבודת ההעשרה הדרושה כדי להביא אותו לרמה הדרושה לנשק גרעיני (90%).

כשהאורניום מועשר לרמה נמוכה, ניתן לעבד אותו למוטות דלק גרעיני שמפעילים כורים גרעיניים. במהלך השימוש במוטות אלה כדלק גרעיני, נוצר בהם גם פלוטוניום. לאחר שהמוטות סיימו לשמש כדלק הם מוצאים מליבת הכור, ובתהליך ארוך ויקר שמצריך מתקנים מיוחדים ונקרא הפרדה – ניתן לחלץ את הפלוטוניום מהמוטות ולהשתמש בו לייצור פצצת גרעין. לא כל הכורים מתאימים לתהליך זה באותה מידה: כורי מים כבדים, למשל, מתאימים הרבה יותר לייצור פלוטוניום לשימוש צבאי. במסגרת ההסכם החדש יפקחו המעצמות על כל אחד מהשלבים המפורטים לעיל הנחוצים לייצור נשק גרעיני: מהגבלת יכולות ההעשרה האיראניות וכמות חומרי הגלם הרלבנטיים שברשותה, דרך נטרול הסכנה בכורים הגרעיניים ועד פיקוח חודרני על כל פעילות מחקר או פיתוח בתחום הגרעין.